Хәлил ИСМАЈЫЛОВ
педагожи елмләр намизәди, досент

САҺӘВИ КИТАБХАНА ШӘБӘКӘЛӘРИНИН МЕТОДИК ТӘ'МИНАТЫ (1959-1975-ЧИ ИЛЛӘР)

50-чи илләрин сону - 60-чы илләрин әввәлләриндә елми, елми-техники, дикәр саһәви вә ихтисаслашдырылмыш хүсуси китабхана шәбәкәләринин инкишафында чанланма мејлләри күчләнирди. Бу, илк нөвбәдә Сов.ИКП Мәркәзи Комитәсинин 1959-чу илдә гәбул етдији "Өлкәдә китабхана ишинин вәзијјәти вә ону јахшылашдырмаг тәдбирләри һаггында" гәрары илә әлагәдар иди.

Белә ки, бу илләр республиканын бүтүн назирликләри, комитәләри, мүхтәлиф тәшкилатлары өз табеликләриндә олан китабханаларын сајыны артырыр, онларын мадди-техники базасынын мөһкәмләндирилмәсинә јөнәлмиш мүхтәлиф тәдбирләр һәјата кечирирдиләр. 1959-1960-чы илләрдә, демәк олар ки, республиканын бүтүн назирлик вә комитәләринин коллекијаларында мүвафиг китабхана шәбәкәләринин вәзијјәти мүзакирә едилмиш, онларын фәалијјәтинин јахшылашдырылмасы илә әлагәдар тәдбирләр мүәјјәнләшдирилмиш, китабханаларын малијјәләшдирилмәси, мүасир аваданлыгла тәчһиз едилмәси, китаб ваһидләринин артырылмасы истигамәтиндә мүәјјән ишләр көрүлмүш, китабхана ишини даим нәзарәт алтында сахламаг, онларын

фəалиjjəтини тəкмиллəшдирмəк мəгсəдилə китабхана шуралары jарадылмышды.

Белə тəдбирлəр хүсусəн республиканын нефт вə дикəр сəнаjе назирликлəриндə, кəнд тəсəррүфаты, сəһиjjə, али вə орта ихтисас тəһсили назирликлəриндə, елəчə дə Елмлəр Академиjасы вə Азəрбаjҹан Һəмкарлар Иттифагы Шурасында даһа кениш вə сəмəрəли һəjата кечирилирди.

Республикада мүхтəлиф идарə вə назирликлəрин табелиjиндə олан китабхана шəбəкəлəринин фəалиjjəтинин кенишлəнмəси, охуҹулара хидмəт ишиндə бир сыра мүтəрəгги мejллəрин меjдана кəлмəси, шүбһəсиз ки, саһəви китабханаларын методик тə`минатыны күҹлəндирмəjи тəлəб едирди.

Бу дөврдə мүтəхəссислəрə вə фəһлə синфинə китабхана хидмəтиндə рəнкарəнк вə оператив иш үсулларынын кениш вүс`əт алмасы республиканын елми-техники китабханалары шəбəкəсиндə даһа габарыг нəзəрə чарпырды. Бу просес өз əксини илк нөвбəдə сəнаjе комплексинин инкишафы илə əлагəдар китабханаларын саjынын дурмадан артмасында тапырды. Белə ки, 50-чи иллəрин əввəллəриндə республикада техники китабханаларын үмуми саjы 700-ə jахын олдуғу һалда, "бешинҹи вə алтынҹы бешилликлəр дөврүндə техники китабханаларын саjы 2 дəфəjə гəдəр артырылмышдыр. Артыг 1958-ҹи илдə республикамызда сəнаjе мүəссисəлəринин 175 елми-техники, техники вə тəдрис китабханалары вар иди ки, бу китабханаларын 35-и нефт сəнаjеси назирлиjинин мүəссисəлəриндə, 140-ы исə дикəр сəнаjе мүəссисəлəриндə jерлəширди"(1).

1957-ҹи илин иjулунда Нефт Сəнаjеси Назирлиjинин мəркəзи техники китабханасы Республика Елми Техники Китабханасына (РЕТК) чеврилди вə Назирлəр Советинин Елм вə Техника Комитəсинин табелиjинə верилди (2).

Бунунла əлагəдар китабханаjа республикаынын бүтүн техники китабханалары үчүн методик мəркəз статусу верилди. Белəликлə, өлкəнин бүтүн техники китабханаларынын елми-методик тə`минатында jени мəрһəлə башлады.

Гејд етмəк лазымдыр ки, Республика Елми Техники Китабханасынын тəшкилати-методик фəалиjjəти мəзмун,

форма вə иш үсуллары бахымындан Азəрбаjҹанда бу саһəдə əн мүтəрəгги фəалиjjəт кими гиjмəтлəндирилмəлидир. Белə ки, бу китабхана бир нечə ил əрзиндə өлкəнин чохсаһəли сəнаjе мүəссисəлəриндə jерлəшəн китабханаларын ишиндə дөнүш jаратмаға мүвəффəг олду вə техники китабханалар 60-ҹы иллəрин əввəллəриндə ССРИ мигjасында əн габагҹыл китабхана шəбəкəлəриндəн биринə чеврилди. Jалныз 1959-1960-ҹы иллəр əрзиндə Республика Елми Техники Китабханасынын 3 нəфəр ишчиси олан елми-методик шө`бəси тəрəфиндəн сəнаjе мүəссисəлəри китабханаларына 358 кедиш тəшкил едилмиш, əввəллəр лəғв олунмуш 18 китабхана бəрпа едилмишди. Охуҹулара 2006 мəслəһəт верилмиш, 41 семинар-мүшавирə тəшкил едилмиш, методкабинəнин фондундан китабхана ишчилəринə 1264 нүсхə методик вəсаит вə ихтисаса даир дикəр китаблар верилмишди (2).

1963-ҹү илдəн РЕТК-нын методик фəалиjjəтиндə jени мүтəрəгги кеjфиjjəт дəjишикликлəри башлады. Бунлар 1962-ҹи илдə ССРИ Назирлəр Совети тəрəфиндəн гəбул едилмиш "Өлкəдə елми-техники информасиjа системинин тəшкилини jахшылашдырмаг тəдбирлəри һаггында" гəрарла əлагəдар иди. Бу гəрарда елми-техники информасиjанын топланмасы вə истифадə едилмəси, сораг-информасиjа фондларынын тəшкили, сəнəд информасиjаларынын һазырланмасы, ишлəнмəси вə ахтарылмасынын комплекс шəкилдə механиклəшдирилмəси вə автоматлашдырылмасы кими чох мүһүм вəзифəлəр ирəли сүрүлүрдү.

Өлкəдə елми-техники информасиjа системинин инкишафы вə тəкмиллəшдирилмəси мəсəлəлəри вə бу ишдə елми-техники китабханаларын ролу ССРИ Назирлəр Советинин 1966-ҹы ил ноjабрын 29-да гəбул етдиjи "Үмумдөвлəт елми-техники информасиjа системи һаггында" (3) гəрарында даһа габарыг шəкилдə өз əксини тапды.

Гəрарда геjд едилирди ки, өлкəдə елми-техники информасиjанын мөвҹуд системи халг тəсəррүфатынын идарə едилмəсинин jени принсиплəринə, мүтəхəссислəрин вə истеһсалат jениликчилəринин артан информасиjа тəлəбатына һəлə дə кифаjəт гəдəр ҹаваб вермир: информасиjа органлары арасында сых əлагə jарадылмамышдыр вə бə`зи паралелчилик

һаллары вардыр; елми-техники јениликләрин мә`лумат нәшрләри формасында јајылмасы оператив тәшкил едилмәмишдир.

Даһа сонра информасија органларынын сәнәд базасыны мөһкәмләндирмәк мәгсәдилә елми-техники китабханалар мәркәзи саһәви вә әрази елми-техники информасија системинә дахил едилди. Бунунла да елми-техники китабханаларын сосиал функсијалары артды вә дүнја тәҹрүбәсинә ујғунлашдырылараг информасија функсијалары өн плана чәкилди.

Шүбһәсиз ки, өлкәнин техники китабханаларынын сосиал вәзифәләриндә баш верән бу кејфијјәт дәјишикликләри онларын елми-методик тә`минатында да објектив дәјишикликләрин мејдана чыхмасына вә тәдриҹән системли шәкилдә формалашмасына сәбәб олду, ејни заманда дәрһал өзүнү Республика Елми Техники Китабханасынын методик фәалијјәтиндә көстәрмәјә башлады. Белә ки, китабхананын методик фәалијјәтинин мүһүм истигамәтләри техники китабханаларын информасија фәалијјәтинин сәмәрәлилијинин јүксәлдилмәсинә јөнәлдилди.

Республика Елми Техники Китабханасынын 1963-ҹү ил үчүн јениләшдирилмиш методик фәалијјәтинин әсас истигамәтләри бунлардан ибарәт иди:

1. Бүтүн техники китабханаларын мүвафиг сәнаје мүәссисәләриндә јарадылан информасија органларынын тәркибинә дахил едилмәси илә әлагәдар тәшкилати-методик тәдбирләрин һәјата кечирилмәси;

2. Бүтүн техники китабханаларда Универсал Онлуг Тәснифат (УОТ) ҹәдвәлләринин тәтбиг едилмәси;

3. Техники китабханаларын базасы әсасында сораг-информасија фондларынын јарадылмасы;

4. Техники китабханаларын мүвафиг информасија органлары илә бирликдә фәалијјәтинин мүәјјәнләшдирилиб тәшкил едилмәси (4).

Гејд етмәк лазымдыр ки, бу мәсәләләр республика китабханасынын методистләри тәрәфиндән билаваситә јерләрдә, мүвафиг идарә, тәшкилат вә сәнаје мүәссисәләриндә јарадылмыш елми-техники информасија органлары илә биркә һәлл едилирди. Техники китабхананын ишчиләринин јени

вәзифәләрин һәјата кечирилмәсинә һазырланмасы үчүн Республика Елми Техники Китабханасы 1963-ҹү илдән һәфтәлик семинар вә тәҹрүби мәшғәләләрин тәшкилинә башлады. Семинар мәшғәләләриндә әввәлҹәдән планлашдырылмыш програм әсасында бу ҹүр мөвзулар мүзакирә едилирди:

- сораг-информасија фондларынын тәшкили;
- УОТ-ун гурулушу вә тәртиби принсипләри;
- УОТ үзрә тәснифләшдирмә гајдалары;
- УОТ үзрә китаб фондунун дүзүлүшү;
- УОТ үзрә системли каталогун тәшкили;
- нәшр олунмамыш материаллар вә техники сәнәдләрлә иш;
- мүтәхәссисләрә елми-техники информасија хидмәтинин форма вә үсуллары вә с.

Гејд етмәк лазымдыр ки, "УОТ үзрә каталоглашдырма" мөвзусунда семинар 1962-ҹи илдә башламыш вә бир ил әрзиндә давам едәрәк бүтүн китабхана ишчиләрини әһатә етмишди. Һәмин дөврдә 42 нәзәри-тәҹрүби мәшғәлә кечирилмишди.

Көстәрилән мәсәләләр үзрә РЕТК-да кечирилән семинар вә практик мәшғәләләрлә јанашы, китабхананын методистләри мүнтәзәм сурәтдә јерләрдә һәмин просесләрин тәшкилиндә вә һәјата кечирилмәсиндә билаваситә иштирак едирдиләр.

Үмумијјәтлә, 60-ҹы илләрдә техники китабханалара методик рәһбәрлијин иш үсуллары билаваситә јерләрдә һәјата кечирилирди. Белә ки, јерләрдә тәшкил едилән даими лекторијалар, информасија күнләри, әдәбијјата бахыш вә с. кими тәдбирләр олдугҹа сәмәрәли иди.

1963-1965-ҹи илләрдә 42 техники китабхананын фәалијјәти һәртәрәфли шәкилдә өјрәнилиб үмумиләшдирилмиш, онларын фәалијјәтинин тәкмилләшдирилмәсинә јөнәлдилмиш програм һазырланмышды. Бунларын ичәрисиндә "Әзизбәјовнефт" идарәсинин, "Бакы фәһләси" заводунун, Сумгајыт синтетик каучук заводунун, П.Монтин адына машынгајырма заводунун, Сумгајыт суперфосфат заводунун китабханалары, еләҹә дә

Кәнчә, Шәки, Дашкәсән шәһәрләринин китабханалары да вар иди (5). Бундан башга, 1964 илдә Кәнчә вә Дашкәсәндә техники китабхана ишчиләринин 2 күнлүк семинарлары тәшкил едилмишди (6). Республика китабханасынын методистләри узунмүддәтли е`замиjjәтдә олмуш, jерләрдә мүрәккәб китабхана-библиографиjа просесләри илә бағлы китабхана ишчиләринә көмәклик көстәрмишдиләр. Мәсәлән, 1965-чи илдә "Нефт дашлары" идарәсинин китабханасында 12 күнлүк е`замиjjәтдә олан 2 нәфәр методист 5200 нүсхә әдәбиjjаты УОТ үзрә тәснифләшдирмиш вә китабхана техникасы минимума уjғун системләшдирилмишди (7).

Китабханаларын фәалиjjәтинин кенишләнмәси, методик фәалиjjәтин һәчминин артмасы илә әлагәдар һәлә 1961-чи илдә республика китабханасынын методик шө`бәсинин нәздиндә 8 нәфәрдән ибарәт штатданкәнар методистләр групу jарадылмышды. Техники китабханалар шәбәкәсинин тәчрүбәли мүтәхәссисләриндән ибарәт олан бу груп jерләрә кедир, семинар вә мүшавирәләрдә габагчыл иш тәчрүбәсинә даир чыхыш едирдиләр. Бу дөврдә Республика Елми Техники Китабханасынын методик фәалиjjәтиндә фәрди мәсләһәтләр, ихтисас әдәбиjjатына даир сәркиләр, габагчыл иш тәчрүбәсинә һәср едилмиш хүсуси семинар-мүшавирәләр вә с. иш үсулларындан кениш истифадә едилирди. Һәр ил китабхана ишчиләри үчүн орта һесабла 400-500 фәрди мәсләһәт, 85-90 сәрки вә габагчыл иш тәчрүбәсинә һәср олунмуш 2-3 семинар-мүшавирә тәшкил едилирди (8).

60-чы илләрдә Азәрбаjчанда jени сәнаjе обjектләри меjдана кәлир, онларын нәздиндә китабхана вә информасиjа органлары тәшкил едилир, еjни заманда әввәлләр техники китабханасы олмаjан нисбәтән кичик сәнаjе обjектләриндә информасиjа бүролары вә сораг-информасиjа фондлары jарадылырды. Белә органлар хүсусилә нефтчыхарма идарәләриндә, jүнкүл сәнаjе, мешә вә ағач е`малы, автомобил сәнаjеси назирликләри, "Азәрдөвләттикинти" идарәси вә с. органларын сәнаjе мүәссисәләриндә тәшкил едилирди. Бу дөврдә һәр ил сәнаjе обjектләриндә ичтимаи әсасларла ишләjән тәгрибән 8-10 jени информасиjа мәркәзи-китабхана jарадылырды.

Республикада техники китабханалар шәбәкәсинин инкишафы меjдана чох мүһүм бир проблем - мәгсәдjөнлү комплектләшдирмәнин тәшкили принсипләрини гоjурду. Бу проблемин меjдана чыхмасы техники китабханаларын комплектләшдирилмәсинин бир сыра өзүнәмәхсус хүсусиjjәтләри илә әлагәдар иди. Чүнки jени шәраитдә артыг сәнаjе информасиjа органларынын әсас сәнәд базасы саjылан китабханалар ән`әнәви китабхана фондлары илә сораг-информасиjа фондлары функсиjасыны дашыjан информасиjа күтләси jаратмалы идиләр. Бураjа чап әсәрләри илә jанашы нәшр олунмамыш сәнәдләр, мүхтәлиф информасиjа материаллары, норматив-техники сәнәдләр вә с. информасиjа дашыjычылары дахил едилмәли иди. Һәмчинин республикада техники китабханаларын комплектләшдирилмәси илә мәшғул олан ихтисаслашдырылмыш китабхана коллекторунун олмамасы, үмумиjjәтлә, китабханаларын китаб тәчһизаты системинин зәифлиjи, еләчә дә техники әдәбиjjатын китабханалар тәрәфиндән мәгсәдjөнлү комплектләшдирилмәсинин әлагәләндирилмәмәси ваһид консепсиjанын ишләнмәсини вә комплекс шәкилдә һәjата кечирилмәсини тәләб едирди.

Бу мәгсәдлә 1965-чи илдә Республика Елми Техники Китабханасынын методик шө`бәси Азәрбаjчанда техники китабханалар шәбәкәсинин мәркәзләшдирилмиш гаjдада комплектләшдирилмәси идеjасыны ирәли сүрдү вә онун ичрасына башлады. Гејд едәк ки, техники китабханаларын бүтүн информасиjа дашыjычылары илә сәмәрәли вә мәгсәдjөнлү тәчһиз едилмәси мәгсәди дашыjан бу мүтәрәгги иш үсулу республикада китабханаларын китаб тәчһизаты тарихиндә тәшкилати-методик тә`минат бахымындан илк тәшәббүс иди. Бу тәшәббүс республика миғjасында 100-дән артыг мүхтәлиф сәнаjе мүәссисәләри вә идарәләринә мәхсус олан китабханаларын комплектләшдирилмәсинин әлагәләндирилмәси, ваһид топлу каталогларын jарадылмасы, мүтәхәссисләрә вә фәһләләрә комплекс китабхана-информасиjа хидмәти, ваһид сораг-информасиjа фонду jаратмаг саһәсиндә чох мүһүм мәрһәлә иди. Игтисади бахымдан исә мәркәзләшдирилмиш комплектләшдирмә дөвләт идарә вә

мүәссисәләри тәрәфиндән бу мәгсәдләр үчүн ајрылан вәсаитин гәнаәтлә вә сәмәрәли истифадәси үчүн кениш имканлар јаратды.

Техники китабханаларын мәркәзләшдирилмиш комплектләшдирилмәси әсаслы тәшкилати-методик һазырлыг ишләринин һәјата кечирилмәси илә башлады. Бу мәгсәдлә Республика Елми Техники Китабханасынын методик шө`бәси тәрәфиндән китабхана ишчиләри үчүн мүнтәзәм олараг мәшғәләләр тәшкил едилирди. Даими фәалијјәт көстәрән һәфтәлик семинар мәшғәләләриндә техники китабханаларын әмәкдашлары вә илк нөвбәдә китабхана мүдирләри комплектләшдирмә мәнбәләри илә, бу просесдә библиографик вәсаитләрдән истифадә етмәк гајдалары илә, комплектләшдирмәнин планлашдырылмасы, тәшкили, норматив-техники сәнәдләрин комплектләшдирмә хүсусијјәтләри вә с. кими мәсәләләр үзрә мә`луматландырылырдылар.

Даһа сонра методик шө`бә республика техники китабханаларынын 5 иллик ваһид комплектләшдирмә планыны һазырлады. Бу програмын һазырланмасы әрәфәсиндә китабханаларын фондларынын тематик-тиположи тәркиби, дөвријјәси, онларын охучуларын информасија сорғуларына ујғунлуғу вә дикәр мәсәләләр үзрә тәдгигатлар апарылырды.

Мәркәзләшдирилмиш комплектләшдирмәнин бүтүн тәшкилати мәсәләләри вә билаваситә һәјата кечирилмәси дә мәһз республика китабханасынын методистләри тәрәфиндән истигамәтләндирилирди. Беләки, китабхананын методик шө`бәсиндә нәшријјатларын тематик планлары өјрәнилир вә чари ил үчүн 2 нүсхәдә ваһид сифариш сәнәди һазырланырды. Һәр һәфтә комплектләшдирмә үчүн ајрылмыш чап әсәрләри вә дикәр сәнәдләрин нүмунәләри китабхана коллекторундан вә техники китаб мағазасындан алынырды. Методик шө`бә сифаришләрин алынмасына чидди нәзарәт едирди (9).

1968-чи илдә Республика Елми Техники Китабханасынын методик шө`бәси техники китабханалар үчүн јени алынан әдәбијјатын мәркәзләшдирилмиш каталоглашдырылмасына башлады. Бу мәгсәдлә методистләр јени алынан һәр бир китабын әлифба вә системли каталоглар

үчүн карточкаларыны һазырлајыр, сонра онларын тиражыны китабханаларын сајына ујғун чохалдырдылар.

Техники китабханалара дахил олан јени әдәбијјатын мәркәзләшмиш каталоглашдырылмасынын бир сыра үстүнлүкләри вар иди.

Әввәла, мәркәзләшдирилмиш каталоглашдырма заманы техники китабханалар шәбәкәсиндә әдәбијјатын тәсвири вә тәснифләшдирилмәси просесиндә ваһид гајда вә методика јаранырды. Бу исә өз нөвбәсиндә республика китабханаларында техники әдәбијјатын топлу чап каталогунун һазырланмасында әсас принсип иди. Бундан башга, әдәбијјатын каталоглашдырылмасы әмәлијјатларындан азад олан китабхана ишчиләри өзләринин иш вахтларындан сәмәрәли истифадә едәрәк охучулара хидмәт ишинин кејфијјәтинин јүксәлмәсинә даһа чох имкан газанырдылар.

Беләликлә, 60-чы илләрин орталарында Республика Елми Техники Китабханасынын методик фәалијјәтиндә мејдана кәлмиш бу мүтәрәгги иш үсулу Азәрбајчанда техники китабханаларын јени вәтән вә дүнја әдәбијјаты илә оператив вә мәгсәдјөнлү шәкилдә тәчһиз едилмәсиндә ирәлијә атылан чидди аддым иди. Бунун нәтичәси бир нечә илдән сонра техники китабханаларын фондунун кәмијјәт вә кејфијјәт көстәричиләринин инкишафында өзүнү көстәрмәјә башлады. Белә ки, мәркәзләшдирилмиш комплектләшдирмәнин илк илләриндә республиканын техники китабханалары фондунун үмуми һәчми 1 милјондан бир гәдәр артыг олдуғу һалда, 10 ил сонра, јә`ни 1977-чи илдә 3 милјон нүсхәјә чатдырылмышды. Һәмин фондлардан республикада 53 мин нәфәр охучу истифадә едирди ки, онларын чоху мүһәндис-техники ишчиләр, техника вә сәнаје проблемләри илә мәшғул олан алимләр, еләчә дә фәһләләр вә тәләбәләр иди. Јалныз 1976-чы илдә республиканын техники китабханаларындан охучулара 1 милјона јахын мүхтәлиф әдәбијјат вә с. сәнәдләр верилмишди.

60-чы иләрин сону - 70-чи илләрин әвәлләриндә республикамызда техники китабханаларын фәалијјәтинин елми-методик тә`минатынын тәкмилләшдирилмәси мүвәффәгијјәтлә давам едирди. Бу мәгсәдлә Республика Елми Техники Китабханасынын методик фәалијјәтинә өзүнү

доғрултмуш иш үсуллары (јазылы вә шифаһи тә`лиматлар, јерләрә кедишләр, семинарлар вә с.) илә јанашы јени мүтәрәгги методлардан да кениш истифадә едилирди.

1968-чи илдә Республика Елми Техники Китабханасынын Азәрбајчан Дөвләт Елми Техники Информасија Институтунун тәркибинә дахил олмасы илә әлагәдар методик шө`бә китабхананын јени әсаснамәсини, јени иш планыны вә охучулара хидмәтин јени гајдаларыны һазырлады (10). Ејни заманда республикада илк дәфә мә`луматын сечилиб јајылмасы кими мүтәрәгги хидмәт системинин тәтбиг едилмәси илә бағлы методик шө`бә тәрәфиндән мүвафиг тә`лимат һазырланды, онун тәтбигинә башланды. Һәр 3 ајдан бир бу хидмәт системинин тәтбигинин јекунлары методистләр тәрәфиндән тәһлил едилир, үмумиләшдирилмиш арајышлар һазырланыр вә Елми Техники Информасија Институтуна тәгдим едилирди (10).

60-чы илләрин икинчи јарысында техники китабханалар шәбәкәсиндә баш верән мүтәрәгги кәмијјәт вә кејфијјәт дәјишикликләри, иш үсулларынын кенишләнмәси онларын фәалијјәтини низама салан вә нормалашдыран тә`лиматларын һазырланмасы вәзифәләрини ирәли сүрүрдү. Бу мәгсәдлә 1968-чи илдә Республика Елми Техники Китабханасынын методистләри тәрәфиндән "Техники китабханаларын иш нормалары"нын һазырланмасына јөнәлмиш експериментләр апарылмаға башланды. Бу ишин јерләрдә тәшкили үчүн бүтүн техники китабханалар мүвафиг нормаларын мүәјјәнләшдирилмәсинә даир сәнәдләр тәгдим едирдиләр (10).

Шүбһәсиз ки, техники китабханаларын фәалијјәтини нормалашдыран, һәр бир иш просесинин вахтыны вә һәчмини мүәјјәнләшдирән белә норматив сәнәдләрин һазырланмасы бу китабханаларын фәалијјәтинин сәмәрәли тәшкилиндә вә идарә олунмасында мүстәсна әһәмијјәт кәсб едирди.

60-чы илләрдә техники китабханаларын фондунун мәзмун вә типинә көрә кенишләнмәси вә чәмијјәтин информасија тәләбатына даһа мәгсәдјөнлү истигамәтләндирилмәси, онларын фондунда топланмыш информасија сәнәдләриндән истифадә едилмәси китабханашүнаслығын ән актуал проблемләриндән бири кими мејдана чыхмышды. Проблемин актуаллығыны әсасландырмаг

үчүн тәкчә бир факты көстәрмәк кифајәтдир ки, бу дөврдә републиканын техники китабхана шәбәкәси вә хүсусән бу шәбәкәдә баш китабхана-информасија мүәссисәси сајылан Республика Елми Техники Китабханасы 56 нөвдә мүхтәлиф чап әсәрләри вә сәнәдләрлә комплектләшдирилирди. Бунларын ичәрисиндә китаблар, серијалы нәшрләр, сәнаје каталоглары, норматив техники сәнәдләр, мүәллиф шәһадәтнамәләри вә патентләрин тәсвирләри, нәшр едилмәмиш сәнәдләр вә с. информасија дашыјычылары вар иди ки, бу материалларын да алынмасына külli мигдарда вәсаит сәрф едилирди. Бу бахымдан һәмин сәнәдләрин информасија истеһлакчылары тәрәфиндән истифадә едилмәсинин өјрәнилмәси, бу ишә чәкилән хәрчләрин нә гәдәр сәмәрәли олмасынын мүәјјәнләшдирилмәси, шүбһәсиз ки, сырф китабхана-информасија ишиндән әлавә, ејни заманда әһәмијјәтли бир тәдбир иди. Белә мүһүм елми-методик тәдбирин һәјата кечирилмәси өлкәнин техники китабханаларынын фәалијјәтинин методик тә`минатында јени мәрһәләнин - китабханаларын елми әсасларла идарә олунмасы мәрһәләсинин башланмасы иди. Бу мәгсәдлә 1968-чи илдә Республика Елми Техники Китабханасынын фонду илк тәдгигат објекти кими сечилди. Гејд едәк ки, һәмин ил китабхананын фонду патент фонду да дахил олмагла 491.721 нүсхә чап ваһидиндән ибарәт иди (10).

Тәдгигатын илк мәрһәләси китабхана фондунун ән ири бөлмәләриндән олан вә хүсуси әһәмијјәт кәсб едән "Нефтчыхарма сәнајеси" шө`бәсиндән башлады вә сонралар дикәр шө`бәләр әһатә едилди. Тәдгигат 5 ил мүддәтиндә, јә`ни 1972-чи илдә баша чатдырылды.

Башланғыч мәрһәләсиндә методик шө`бә тәрәфиндән илк нөвбәдә тәдгигат үсуллары, мәрһәләләр, ичрачылар мүәјјәнләшдирилди. Тәдгигата республика китабханасынын бүтүн шө`бәләринин тәчрүбәли мүтәхәссисләри дә (чәми 22 нәфәр) чәлб олунмушду. Бу дөврдә республика китабханасынын структурунда елми-тәдгигат шө`бәси олмадығына көрә (бу шө`бә 1976-чы илдә јарадылмышды) бүтүн тәдгигат просеси методик шө`бә тәрәфиндән идарә олунурду.

Тәдгигат просесиндә китабхана фондунун бүтүн бөлмәләринин мөвзу-тиположи тәркиби, мүвафиг фондларын һансы охучу груплары тәрәфиндән истифадә олунмасы, ајры-ајры мөвзу, типолокија, дил бахымындан истифадәси интенсивлији, охучулара верилән рәдд чавабларынын тәркиби вә с. амилләр өјрәниләрәк алынан нәтичәләр вә көстәричиләр Республика Елми Техники Информасија Институтунун ЕҺМ базасында системләшдирилирди.

Тәдгигатын сонракы мәрһәләсиндә, јә`ни 1972-1973-чү илләрдә алынмыш статистик көстәричиләрин үмумиләшдирилмәси әсасында Республика Елми Техники Китабханасы фондунун инкишаф перспективләри програмы һазырланды ки, бу да тәдгигатын нәтичәләринин китабхананын комплектләшдирилмәси просесинә әмәли сурәтдә тәтбиг едилмәси илә бағлы или.

Бу програм 1973-1976-чы илләрдә РЕТК фондунун даһа мәгсәдјөнлү формалашмасы вә истифадәси илә әлагәдар ашағыдакы мүһүм тәшкилати-методик тәдбирләрин һәјата кечирилмәсини тә`мин етди:

- фондун комплектләшдирилмәсинин тематик-тиположи, мәзмун, нәшр типләри, нүсхәләрин нисбәти вә с. бахымдан әсаслы шәкилдә редактә едилиб дәгигләшдирилмәси;
- фонддан узун илләрдән бәри истифадә едилмәјән көһнәлмиш, гејри-профилли вә с. нәшрләрин чыхарылмасы;
- китабхана гајдаларына әмәл етмәјән, алдыглары нәшрләри узун мүддәт әрзиндә гајтармајан охучуларын мүәјјәнләшдирилмәси вә мүвафиг нәшрләрин китабханаја гајтарылмасы;
- Елми-Техники Информасија Институту илә бирликдә институт машын базасы әсасында охучулара хидмәт иши илә әлагәдар бүтүн технологи просесләрин техники статистик учотунун автоматлашдырылмасы.

Бүтүн бунлар 70-80-чи илләрдә Республика Елми Техники Китабханасы информасија еһтијатларынын инкишафынын елми әсасларыны тәшкил едирди.

Беләликлә, 60-чы илләрин сону - 70-чи илләрин биринчи јарысында һәјата кечирилән бу тәдгигат иши республикада китабханаларын фәалијјәтинин методик тә`минатында јени

кејфијјәт мәрһәләсинин башланмасы иди. Сонралар, јә`ни 70-чи илләрин икинчи јарысында бу мүтәрәгги иш дөвләт китабханалары тәчрүбәсиндә, о чүмләдән М.Ф.Ахундов адына Азәрбајчан Дөвләт Китабханасында, еләчә дә республика ЕА Мәркәзи Елми Китабханасында да тәтбиг едилмәјә башлады. Бу дөврдә техники китабханаларын методик тә`минатында артыг тарихи сынагдан чыхмыш вә тәчрүбәдә өзүнү доғрултмуш иш үсулларындан: китабхана ишчиләри үчүн тәдрис, мәсләһәт, ихтисасартырма характерли тәчрүбәләрдән, јерләрә кедишләрдән, габагчыл тәчрүбәнин тәблиғи кими методлардан кениш истифадә едилирди. Белә ки, һәр ил китабхана ишчиләри үчүн орта һесабла 18-20 мөвзу үзрә 40-45 семинар мәшғәләси: груп үзрә 15-20 мәсләһәтләр, 20-25 јени әдәбијјатын ичмалы, мүһазирә вә мә`рузәләр тәшкил едилирди (1). Бунларын мөвзуларына өлкәдә вә харичдә китабхана ишинин тәшкили, УОТ үзрә тәснифләшдирмә, норматив-техники сәнәдләр фондунун тәшкили, китабханаларда нүмунәви лајиһәләр вә с. актуал мәсәләләр дахил едилирди.

Техники китабханаларын методик тә`минатында јерләрә кедишләр вә китабхана ишчиләринин билаваситә иш просесиндә тә`лиматландырылмасы хүсуси јер тутурду. Бу мәгсәдлә һәр ил орта һесабла 40-а јахын јерләрә кедишләр тәшкил едилир (11) вә кедишләр заманы китабханачылара мүвафиг тә`лиматларын верилмәси илә јанашы методистләр тез-тез китабханаларын мәнсуб олдуғу сәнаје објектинин рәһбирлији илә көрүшүб онларын гаршысында китабхананын фәалијјәти илә әлагәдар тәшкилати вә малијјә мәсәләләринин һәлл едилмәсинә јөнәлмиш мәсәләләр галдырырдылар.

1969-чу илдә Республика Елми Техники Китабханасынын методистләри "Азәрбајчанын техники китабханалары 50 илдә" адлы вәсаит һазырлајыб, ротапринт васитәсилә чап етдирмиш, китабхана ичтимаијјәтинә чатдырмышдылар.

70-чи илләрдә техники китабханалара көмәк мәгсәдилә тәртиб едилмиш методик ишләмәләрә мисал олараг "Республиканын техники китабханаларына бахышын кечирилмәсинә даир тә`лимат", " Техники китабханаларын план вә һесабатынын тәртиби гајдалары", "Техники китабханаларда ихтирачы вә сәмәрәләшдиричиләрлә иш",

"Сораг - информасија фондунун тәшкили" вә с. көстәрмәк олар (11).Бу дөврдә методик ишләмәләрлә јанашы техники китабханалара методик рәһбәрлик ишиндә семинар-мүшавирәләрин сајы илдән - илә артырды. Әввәлки илләрдән фәргли олараг белә тәдбирләрин мөвзулары даһа актуал, конкрет вә китабханаларын күндәлик фәалијјәтини истигамәтләндирән мәсәләләрә һәср едилирди.

РЕТК-нын нәздиндә даими (һәфтәлик) семинарларла јанашы сәнаје ишчиләринә китабхана-информасија хидмәтинин мүһүм мәсәләләринә һәср олунмуш республика мигјаслы мүшавирәләр дә кечирилирди. 1969-1970-чи илләрдә тәшкил едилмиш мүшавирәләрә нүмунә олараг "Мә`луматын сечилиб јајылмасы вә китабханалар", "Үмумиттифаг Елми Техники Информасија Институту нәшрләринин техники китабханаларда истифадә едилмәси", "Техники китабханалар вә елми-техники тәрәгги", "Өлкә китабханаларарасы абонемент системиндә техники китабханаларын јери", "Техники вә һәмкарлар иттифагы китабханаларынын әлагәли фәалијјәти" вә с. көстәрмәк олар.

Бундан башга, һәр илин әввәлләриндә ән`әнәви олараг республика китабханасында өтән илин јекунларына вә чари вәзифәләрә һәср едилмиш китабханаларын үмумреспублика мүшавирәси тәшкил едилирди. Мүшавирәдә республиканын техники китабханаларынын ил әрзиндәки фәалијјәти јекунлашдырылыр, гаршыда дуран вәзифәләр мүәјјәнләшдирилирди. Белә јығынчагларда методистләрлә јанашы габагчыл техники китабханаларын мүдирләри тәчрүбә мүбадиләси апарыр, газанылмыш наилијјәтләрдән бәһс едирдиләр. Мүшавирәләрә Дөвләт Елм вә Техника Комитәсинин, Дөвләт План Комитәсинин, ири сәнаје мүәссисәләринин рәһбәр ишчиләри вә апарычы мүтәхәссисләри дә`вәт едилирдиләр.

Китабхана ишчиләринин пешә сәвијјәсинин јүксәлдилмәсиндә, чәмијјәтин мүасир китабхана информасија тәләбатына ујғун кадрларын һазырланмасында 1972-чи илдә Республика Елми Тхники Китабханасы вә Елми Техники Информасија Институтунун биркә јаратдыглары 2 иллик Информатика Халг Университетинин мүстәсна ролу олду (12).

Информатика Университетинин нәздиндә 3 факүлтә фәалијјәт көстәрирди: елми-техники информасија, китабханашүнаслыг вә библиографија, елми-техники тәрҹүмә.

Университетин низамнамәсиндә јазылдығы кими, халг университетинин мәгсәди елми-техники китабханаларын, сәнаје мүәссисәләри вә идарәләринин информасија саһәләриндә чалышан әмәкдашларынын пешә биликләрини даһа да дәринләшдирмәкдән ибарәт иди.

Китабханашүнаслыг вә библиографија факүлтәсинин тәдрис планы РЕТК-нын методик шө`бәси тәрәфиндән һазырланмышды, бүтүн мәшғәләләрин тәшкили шө`бә тәрәфиндән јеринә јетирилирди. Факүлтәдә нәзәри мүһазирәләр, тәчрүби мәшғәләләр, ев тапшырыглары, курс ишләри вә диплом лајиһәләри һазырланмасы һәјата кечирилирди.

Факүлтәнин тәдрис просесинә елми-техники китабхананын әмәкдашлары илә јанашы дикәр китабханаларын тәчрүбәли ишчиләри, Елми Техники Информасија Институтунун әмәкдашлары, Бакы Дөвләт Университетинин профессор-мүәллим һеј`әтинин нүмајәндәләри, еләчә дә Москвадан танынмыш мүтәхәссисләр мүнтәзәм олараг чәлб едилирдиләр. 1973-1977-чи илләр әрзиндә Информатика Халг Университетинин китабханашүнаслыг вә библиографија факүлтәсинин 200-дән артыг китабхана ишчиси битирмишди.

Техники китабханаларын фәалијјәтинин тәкмилләшдирилмәсиндә РЕТК-нын методик шө`бәсинин нәздиндә јарадылмыш методкабинәнин ролу хүсусилә бөјүк иди.

Методик кабинә китабханачылыг, библиографија вә елми-техники информасија проблемләринә һәср едилмиш өлкә вә дүнја әдәбијјатынын зәнкин фондуну јаратмышды. Бурада монографијалар, мә`лумат китаблары, дөври нәшрләр, китабханаларын иши илә әлагәдар бүтүн сәнәдләр, еләчә дә онларын фәалијјәтини тәкмилләшдирән норматив актлар, мүхтәлиф тә`лиматлар, директив материаллар топланмышды.

70-чи илләрин әввәлләриндә методкабинәдә мүһафизә едилән белә сәнәдләрин үмуми һәчми 6200 нүсхәдән артыг иди. Бу фонд тәхминән 250-300 нүсхә јени сәнәдләрлә

тамамланырды (13). 1968-чи илдә бу фондун әсасында китабхана-информасија сораг-мә`лумат фонду јарадылмышды. Республика Елми Техники Китабханасынын методик кабинәсиндә зәнкин каталог-картотека системи дә тәшкил едилмишди. Бу системә 16 адда каталог вә картотека дахил иди. Бунларын ичәрисиндә "Китабханашүнаслыг әдәбијјаты фондунун әлифба вә системли каталоглары", "Китабханаларын профил вә үнван картотекалары", "Харичи өлкәләрдә китабхана ишинин тәшкили картотекасы", "Мәркәзләшдирилмиш комплектләшдирмә үзрә сифариш картотекасы", "Техники китабханаларын сәнаје саһәләри үзрә картотекасы", "Техники китабханаларын паспорт картотекасы", "Азәрбајчан техники китабханалары мәтбуатда" вә башга каталог вә картотекалар мүһүм әһәмијјәт кәсб едирди. Бу каталог вә картотекалардан башга методкабинәдә китабхана ишинә даир мүхтәлиф сәнәдләрин топландығы 205 говлуг һазырланмышды (14). Бунларын әсасында методлик шө`бәнин нәздиндә 1968-чи илдә Азәрбајчанда техники китабханаларын архивинин өзүлү гојулмушдур. Методкабинәнин мүхтәлиф техники китабханаларда ишләјән 167 нәфәр үзвү варды ки, онлара ил әрзиндә абонемент јолу илә 2000 нүсхәјәдәк ихтисас вә мә`лумат әдәбијјаты верилмишди (9).

Республика техники китабханалары шәбәкәсинин методик тә`минатынын тәшкили вә идарә олунмасында Республика Елми Техники Китабханасынын методик шө`бәсинин мүдири Н.Казымованын, шө`бәнин әмәкдашларындан Л.Мустафајеванын, Ј.Салаһлынын, О.Ағаларованын хидмәтләри даһа чохдур. Онларын чоху 50-60-чы илләрдә Москва Дөвләт Китабханачылыг Институтуну битирмиш бачарыглы мүтәхәссисләр идиләр.

Бу илләрдә республиканын елми-техники китабханаларынын методик тә`минат саһәсиндә газандығы наилијјәтләр јерли мәтбуатда вә хүсусән ССРИ-дә китабханачылыг саһәсиндә ән нүфузлу нәшрләрдән олан "Научные и технические библиотеки СССР" журналынын сәһифәләриндә дәрч едилирди (15).

Беләликлә, республикамызда техники китабханаларын методик тә`минаты 50-чи илләрин сону вә 70-чи илләрин

биринчи јарысында сәмәрәли форма вә методлар тәтбиг едилмәклә кејфијјәтчә јени бир мәрһәләјә јүксәлмишдир.

Бу дөврдә јарадылмыш Республика Елми Техники Китабханасынын методистләри чохсаһәли техники китабханалар шәбәкәсинин методик бахымдан идарә олунмасында чох мүһүм наилијјәтләр газанмыш вә китабханаларын методик тә`минат системиндә бир сыра мүтәрәгги методларын тәшәббүсчүсү кими чыхыш етмишләр.

РЕТК-нын бу дөврдәки методик фәалијјәти беләә бир һәгигәти сүбут едир ки, бу фәалијјәт јалныз елми-нәзәри әсаслара, елми тәһлил принсипинә вә јүксәк тәшкилати методлара сөјкәндикдә онун нәтичәләри сәмәрәли ола биләр. Бу һәгигәти республиканын техники китабханаларынын 1958-1975-чи илләрдәки мүһүм көстәричиләринин нисбәтиндә көрмәк олар. Белә ки, 50-чи илләрин әввәлләриндә республикада техники китабханалар шәбәкәсиндә чәми 70-ә јахын китабхана олдуғу һалда, 1977-чи илдә республиканын сәнаје саһәләринә 182 мүхтәлиф китабхана информасија мүәссисәси хидмәт едирди (16).

1958-чи илдә техники китабханалар 964.335 нүсхәдән ибарәт китаб фондуна малик олдуглары һалда, 1977-чи илдә бу фондун һәчми үмумиликдә 3 милјон нүсхәјә чатмышды. Техники китабханалар 1958-чи илдә 26794 нәфәр охучуја хидмәт етмишдисә, 1977-чи илдә онларын сајы 53 мин нәфәрдән чох олмуш, китаб верилиши исә тәгрибән 3 дәфә артараг 1 милјон нүсхәјә чатмышды (17).

Бу дөвр республикада техники китабханаларын фәалијјәтиндә, хүсусилә охучулара хидмәт ишиндә дөврүн информасија тәләбләринә мүвафиг сәвијјәдә мүтәрәгги иш үсулларынын тәтбиг едилмәси кими сәчијјәләнир. Бу илләрдә техники китабханаларда сораг-мә`лумат фондларынын формалашмасы, елми-техники информасија фәалијјәтинин күчләнмәси, мүтәхәссисләрә китабхана-информасија хидмәтиндә шаблон вә трафарет үсуллардан әл чәкилмәси, үмумијјәтлә, онларын фәалијјәтинин сәнајенин инкишафынын тәләбләринә даһа сых бағланмасы, мадди-техники базасы, кадр тә`минатынын тәкмилләшмәси вә с. кими мүтәрәгги мејлләр

онларын чәмијјәтдә елми-техники тәрәггинин сүр`әтләнмәсиндәки ролуну көстәрән амилләр иди.

Шүбһәсиз ки, 60-70-чи илләрдә республиканын техники китабханаларынын фәалијјәтиндә мејдана кәлмиш мүтәрәгги иш үсуллары онларын сәмәрәли елми-техники тә`минатынын нәтичәләри иди.

ӘДӘБИЈЈАТ

1. Хәләфов А.А. Азәрбајчанда китабхана ишинин тарихи (1938-1958). С.234.

2. Республика Елми Техники Китабханасынын 1959-1960-чы илләрдәки һесабатлары.

3. Научно-технические библиотеки СССР.- 1966.-№ 2.-С.3-9.

4. Республика Елми Техники Китабханасынын 1963-чү ил иш планы.- С.12-16.

5. Республика Елми Техники Китабханасынын 1963-1965-чи илләр һесабатлары.

6. Республика Елми Техники Китабханасынын методик шө`бәсинин 1964-чү ил һесабаты.- С.9.

7. Республика Елми Техники Китабханасынын 1965-чи ил һесабаты.-С.7.

8. Республика Елми Техники Китабханасынын 1961-1965-чи илләр һесабатлары.

9. Республика Елми Техники Китабханасынын 1968-чи ил һесабаты.-С.26-27.

10. Республика Елми Техники Китабханасынын методик шө`бәсинин 1968-чи ил һесабаты. С.1.

11. Республика Елми Техники Китабханасынын 1960-1974-чү илләр һесабатлары.

12. Научные и технические библиотеки СССР.- 1977. №11.- С.4.

13. Республика Елми Техники Китабханасынын 1970-1973-чү илләр һесабатлары.

14. Республика Елми Техники Китабханасынын 1974-чү ил һесабаты. С.7.

15. Казымова Н.Г. В библиотеках нефтяной промышленности//Техн.библ.ССР. – 1965.№3.С.5 – 8; Лаборатория опыта работы технической библиотеки//Техн.библ.ССР.№1. С.31 – 33; Практикумы в Республиканско научно – технической библиотеке Азербайджана//Техн.библ.СССР. – 1962.№1. – С.40 – 42; Вступая в последний год семилетки/о сети НТБ Азербайджана//Техн.библ.СССР. – 1965.№2. С.15 – 19; Система комплектирования фондов в технической библиотеке Азербайджана//Техн.библ.СССР. – 1966.№9. С.41 – 44; Мамедов Г., Жукова Н. Централизованное комплектование сети НТБ Азербайджана//Научно – технические библиотеки СССР. – 1976.№12. – С.20 – 22; История развития и современное состояние НТБ Азербайджанской ССР//Научно технические библиотеки СССР. – 1977.№11. С.3 – 5 и др.

16. Республика Елми Техники Китабханасынын 1977-чи ил һесабаты. С.17.

17. Республика Елми Техники Китабханасынын 1958-1977-чи илләр һесабатлары.